

روشهای پژوهش و تحقیق

مقدمه

صحبت از روش‌ها در تحقیق، یکی از مباحث مهم متدولوژیک است. با توجه به متعدد و متکثر شدن دانش‌ها و شاخه شاخه شدن علوم، در طی اعصار و قرون، روش‌های تحقیق نیز مسیر پر فراز و نشیبی طی نموده‌اند. برخی از این روش‌ها در آغاز، دایره مدار شیوه‌های سنتی و اسناد و کتابخانه‌ای بوده‌اند که در طول زمان، متحول و منظور گشته‌اند و سپس روش‌های نوین، به ویژه در قرون پانزدهم و شانزدهم، همراه با تحولات دنیای یوزیتویسم، پیدا شدند که مبنای کار آنها، آزمایش و تجربه بود. در علوم مختلف، با تقسیم‌بندی‌های مختلفی از جهت روشی روبه رو هستیم که در این مقاله و مباحث بعدی، سعی در کالبد شکافی آنها داریم.

روش تحقیق چیست؟

پای هر علمی، روش شناخت آن است و اعتبار و ارزش قوانین هر علمی، به روش شناختی مبتنی است که در آن علم به کار می‌رود.

استنباط‌های علوم مختلف از روش تحقیق

- ۱- روش تحقیق؛ به معنای رویکرد هستی‌شناسی.
 - ۲- روش تحقیق؛ به معنای مکاتب فکری و روش‌های تحلیل طبیعت و جامعه (مانند تجربه‌گرایی، ثبات‌گرایی، ابطال‌گرایی، طبیعت‌گرایی، مکانیک‌گرایی، رفتارگرایی، تاویل‌گرایی، فهم‌گرایی و پدیدارشناسی).
 - ۳- روش تحقیق؛ فرایند نظام‌مند برای یافتن پاسخ یک پرسش یا راه‌حل یک مسئله.
- در این باره باید گفت که روش تحقیق، مجموعه‌ای از قواعد، ابزار و راه‌های معتبر (قابل اطمینان) و نظام یافته، برای بررسی واقعیت‌ها، کشف مجهولات، یافتن روابط و دست‌یابی به راه‌حل مشکلات است.

تقسیم‌بندی روش‌های تحقیق:

در پژوهش با دو رویکرد زیر روبه‌رو هستیم:

الف) رویکرد خردگرایانه

ب) رویکرد طبیعت‌گرایانه

به عبارت دیگر، انتخاب رویکرد انجام پژوهش، بر پای جهان‌بینی و نوع مثال فکری (پارادایمی) است که پژوهش‌گر اختیار می‌کند. منظور از پارادایم، مجموعه‌ای از مفروضه‌ها، مفاهیم یا گزاره‌هاست که از نظر منطقی، به طور انعطاف‌پذیری به هم مرتبط بوده، جهت فکری و پژوهشی را هدایت می‌کند. پارادایم خردگرایانه، با دیدگاه اصالت تحصیلی سروکار دارد. مفروض این پارادایم، آن است که واقعیت، چیزی است که فرد می‌تواند به وسیله حواس خود آن را تجربه کند. این پارادایم بر پای این اصل استوار است که متغیرهای تشکیل دهنده یک فرایند پیچیده را می‌توان به طور جداگانه از یکدیگر بررسی کرد؛ برای مثال، تأثیر رفتار معلم بر یادگیری دانش‌آموزان را می‌توان بدون مطالعه سایر متغیرهایی که بر یادگیری دانش‌آموزان اثر می‌کنند، بررسی کرد. برخی ویژگی‌های اساسی پارادایم خردگرایانه عبارتند از: تلخیصی بودن، تکرار پذیر بودن و ابطال‌پذیری.

پارادایم طبیعت‌گرایانه بر این مفروضه استوار است که واقعیت، چیزی نیست که هم افراد، به طور یکسان آن را مشاهده کنند و تجرب مشابهی از آن به دست آورند. علاوه بر این، تقسیم یک پدیده پیچیده به اجزا و مطالعه هر یک از اجزا، الزاماً ما را به شناخت کامل از آن پدیده نمی‌رساند و نیز واقعیت مورد مشاهده و مشاهده‌گر، بر یکدیگر تأثیر می‌گذارند و همچنین ارزش‌های پژوهش‌گر به نحوی، فرایند پژوهش را تحت تأثیر قرار می‌دهد. بنابراین، در پارادایم طبیعت‌گرایانه مفروض اصلی مورد تأکید، آن است که واقعیت مورد مشاهده، به تفسیر افراد و ذهنیت آنان بستگی دارد.

در حوزه علوم رفتاری، کاربرد دو پارادایم یاد شده، منجر به دو دسته از روش‌های تحقیق شده است که عبارتند از:

الف) روش‌های کمی که در آنها از داده‌های کمی استفاده می‌شود.

ب) روش‌های کیفی که در آنها داده‌های کیفی به کار می‌رود.

این روش‌ها مکمل یکدیگر بوده، برای شناخت پدیده‌ها، می‌توان آنها را با هم مورد استفاده قرار داد. از دیگر تقسیم‌بندی‌هایی که برای روش‌های تحقیق - به وسیله برخی از نویسندگان - به کار برده می‌شوند تقسیم‌بندی‌های ذیل می‌باشند. (cronbach&suppes, 1991)

- گذشته‌نگر و آینده‌نگر.

- نتیجه‌گرا و تصمیم‌گرا.

به طور کلی، چنانچه داده‌های گردآوری شده در رابطه با رویدادهایی باشند که در گذشته رخ داده، طرح تحقیق را می‌توان گذشته‌نگر تلقی کرد و در صورتی که داده‌های مورد نیاز پژوهش‌گر، درباره رویدادهایی باشند که پژوهش‌گر باید رخداد آنها را طی دستکاری‌هایی نسبت به یک متغیر به وجود آورد و یا به طور کلی، متغیر مورد مطالعه چنان باشد که مشاهده آن در آینده میسر باشد، در این صورت، طرح پژوهشی، آینده‌نگر تلقی می‌شود.

تحقیقات نتیجه‌گرا و تصمیم‌گرا

در برخی از نوشته‌های مربوط به پژوهش‌های علوم رفتاری، تحقیقات، به نتیجه‌گرا و تصمیم‌گرا تقسیم‌بندی می‌شوند. در این تقسیم‌بندی، منظور از تحقیقات نتیجه‌گرا، تحقیقاتی هستند که هدف پژوهش‌گر صرفاً یافتن پاسخ به مسئله‌ای است که هیچ‌گونه کاربردی بلافاصله بر آن مترتب نمی‌باشد؛ در حالی که در تحقیق تصمیم‌گرا هدف پژوهش‌گر، یافتن پاسخ مسئله‌ای است که نتیجه آن، بلافاصله می‌تواند در تصمیم‌گیری، مورد استفاده قرار گیرد.

طبقه‌بندی تحقیق

(۱) بر مبنای هدف گرا (Research by purpose)

الف. تحقیقات بنیادی پایه (Basic res)

ب. تحقیقات کاربردی (Applied res)

ج. تحقیقات ارزیابی (Evaluation res)

د. تحقیق و توسعه (R & D)

و. تحقیق عملی کاری (Actoin res)

۲) طبقه بندی تحقیق بر حسب روش (Research by method)

الف. تحقیق تاریخی (Historical res)

ب. تحقیق توصیفی (Descriptive res)

ج. تحقیق پیمایشی زمینه یابی (Survey res)

د. تحقیق تحلیل محتوا (Content analysis res)

۳) انواع روش‌های تحلیل محتوا (Content analysis)

الف. مطالعه میدانی (Field research)

ب. مورد کاوی (Case study)

ج. تحقیق همبستگی (Correlational research)

د. آزمایش میدانی

ن. تحقیقات علی - آزمایشی

و. تحقیق علی - تطبیقی

جمع بندی

به طور کلی منظور از روش تحقیق و پژوهش، ارائه مهارت‌ها و تجربه‌هایی است که دست‌یابی به هدف را آسان‌تر و عملی‌تر می‌سازد و با صرف وقت کمتر، نتایج بیشتری به دست می‌آید. این نکته، در کلیه روش‌ها مطرح است. یعنی هر کاری بر مبنای «روش»‌های برگرفته از تجربه‌ها و موفقیت‌ها انجام پذیرد، تضمین بیشتری برای بهره‌دهی آن خواهد بود و افراد «دارای روش» موفق‌ترند و مبتدیانی که با روش افراد موفق آشنا می‌شوند، زودتر به نتیجه می‌رسند.

معاونت پژوهش - واحد کتابخانه